

Rk-nytt november 2005

Christian Cederroth

Raritetskommittén hade under de sista dagarna i november möte vid Segerstads fyr på Öland. Närvarade gjorde samtliga medlemmar, nämligen Anders Blomdahl, Jonas Bonnedahl, Magnus Hellström, Nils Kjellén, Uno Unger och undertecknad Christian Cederroth.

Granskade rapporter

Bland godkända fynd av mer publikt intresse kan nämnas inte mindre än tre för landet nya arter i kategori A: Amurfalk, Kalmar, Sm; dvärgspov, södra Öland, Öl; och kolymasnäppa, Ottenby, Öl. Dessutom godkändes bl.a. följande: purpurhäger Kalmar, Sm; ringand, Ignaberga, Sk; mindre bergand, Stoby våtmark, Sk och Hornborgasjön, Vg; rödvingad vadarsvala, Ågesta, Srm; styltsnäppa, Beijershamn, Öl; fläckdrillsnäppa Utlängan, Bl; ormörn Ålsjön, Mpd och Falsterboområdet, Sk; stäppörn, Havgårdssjön/Falsterbo, Sk; kejsarörn, Havgårdssjön, Sk; dvärgörn, Havgårdssjön, Sk; ringnäbbad mås, Visby/Stora Karlsö, Gtl; sandtärna Klagshamn, Sk och Närsholmen, Gtl; blek tornseglare Falsterbohalvön, Sk, 5.8 och 24.10; orientseglare, Hoburgen, Gtl; mongolpiplärka, Luleå, Nb; sydnäktergal, Huvudskär, Srm och Malmön, Boh; medelhavsstenskvätta *melanoleuca*, Näsby, Öl; iberisk gransångare, Fyrträdgården, Falsterbo, Sk; rödstrupig sångare, Utklippan, Bl; trädgårdsträdskrypare, 2 ex. Falsterbo fyr, Sk; tre ökentrumpetare: Hoburgen och Fårö, Gtl samt Ramsö, Boh, och svarthuvad sparv Ottenby, Öl samt Alnö, Mpd.

Bland *icke* godkända fynd nämns här den nu inrapporterade "iberiska gransångare" som uppträdde vid Lönestig, Hl 2004. Det mesta (dock inte allt) i dräkt, biometri och sång pekade på iberisk. DNA-analys visade att modern var en vanlig gransångare och sålunda var lönestigsfågeln en hybrid. Det har diskuterats hur många generationer tillbaka detta "snedsteg" begicks, men enligt publicerade genetiska undersökningar (Bensch et al. [2002]) verkar den s.k. "Haldane's rule" vara applicerbar inom *ibericus/collybita*-komplexet, vilket i praktiken innebär att hybridhonor får en nedsatt fertilitet. Med en konstaterad *collybita* som mor innebär detta att lönestigsfågeln i bästa fall (med en ren *ibericus* som fader) inte har mer än 50% *ibericus*-gener i kromosomerna. Rk har därför efter granskningen beslutat att publicera denna individ så som varande en hybrid. Man kan inte utesluta att hybridhäckningen ägt rum på Halländsk mark under tidigare år, men kring (eller främst söder om) Pyrenéerna finns en långsmal zon där en substantiell andel av individerna utgörs av hybrider. Därmed finns också ett värde i att registrera uppträdandet hos dessa hybrider, och Rk har för avsikt att göra så även i liknande framtida fall.

Kategori E sköts av rrk

Efter påtryckningar från flera av landets regionala rapportkommittéer släpps fr.o.m. 2006 års rapportering kravet på Rk-granskning av fåglar i kategori E ("säkra eller nästan säkra rymlingar"). Idén är att fler rapporter skall inkomma och därmed kunna publiceras av rrk/Nrk. Bestämningen blir dock inte lättare för att fåglarna härrör från fångenskap, men landets rrk:n är som alltid välkomna att vidarebefordra rapporter till Rk. Raritetskommittén avser att under vårmötet 2006 revidera placeringen av vissa arter i kategori D ("möjliga rymlingar") och E. Grundtanken är att föra över fler arter till kategori D.

Rk-rapporter nu endast i Svalan!

Rapportsystemet Svalan fungerar nu utmärkt. På Svalanmötet med rrk i Färjestaden hösten 2004 beslöts att samtlig rapportering skall styras över till Svalan. Tiden är mogen och Rk kommer fr.o.m. nu att endast mottaga rapporter förmedlade på detta vis. Anledningen till vår strikta hållning är att hela vår verksamhet bygger på vårt diarium, och det är inte görkligt att samtidigt föra två parallella diariesystem. För personer ännu utan tillgång till Internet rekommenderar vi att rrk under en övergångsperiod bistår med inskanning eller i värsta fall inskrivning av rapporter i Svalans rapportmall. Adressen till rapportsystemet är www.artportalen.se/birds.

Paradigmskifte

Raritetskommitténs arbete förändras ständigt i och med att allt bättre fältbestämningslitteratur utkommer, svenska observatörer blir skickligare bl.a. genom fågelstudier utomlands, kontrollen i fält ökas genom snabba informationssystem och inte minst genom att systematiken förändras. Rk:s första rapport någonsin gällde en 2K tretåig mås sedd i Östersjön i maj 1970. Den underkändes, på goda grunder. Många arter har granskats genom åren, t.ex. alförrädare, vassångare, mindre lira, taigasångare, ägretthäger, storlabb, dammsnäppa m.fl. (Hela listan finns f.ö. på Rk:s hemsida, nås via www.sofnet.org). I takt med att fyndbilder utkristalliserats och stabiliserats, fältbestämningen gått framåt och systematiken förändras befinner sig Raritetskommittén nu i en roll där mycket tid går åt att bedöma och undersöka olika rasers och nya arters utseende och variation. Lika mycket tid går emellertid åt att bedöma allt svagare rapporter av allt vanligare arter.

Raritetskommittén har genom åren släppt kravet på granskning av en rad arter, men antalet rapporter som når oss är ändå i det närmaste konstant.

Vi släpper nu kravet på Rk-granskning av följande former fr.o.m. 2006 års observationer: amerikansk bläsand, ringand, vitögd dykand, alla vitnackade svärter, prutgås *nigricans*, alla toppskarvar, stäpphök, större skrikörn, mindre skrikörn, tjockfot, vitvingad trut, sandtärna, alla vattenpiplärkor, brunsångare och videsångare. Som alltid gäller krav på Rk-granskning om någon ras anträffad färre än 20 gånger enligt "Sveriges fåglar" (SOF 2002) rapporteras (ex.: vitvingad trut *kumlien*).

Rrk förgranskar ju redan rapporter av dessa arter, men får nu ansvaret för de publicerade observationernas riktighet. Om problem upplevs under granskningsförfarandet, inte minst i jävsituationer, så önskar vi att rrk i ökad utsträckning väljer att lämna över bedömningen till Rk. Raritetskommittén innehar också mandat att "På eget initiativ granska vissa rapporter som endast granskats av rrk" om så – mot förmodan – skulle anses nödvändigt.

Sverige har ett mycket väl fungerande rapporteringssystem. Raritetskommittén ser det som en stor tillgång att ha kvalificerade regionala rapportkommittéer som granskar fynd av mindre vanliga arter. Rrk:s personkännedom är dessutom en stor tillgång i bedömningsarbetet.

Stäpphökar m.m.

Som ovan antytts, har kvaliteten på vissa "vanligare rariteter"(!), à la stäpphök och prutgås *nigricans* gått ned betänkligt. Rk har dock valt att godkänna även en del svagare rapporter då vi anser att detta på ett avgjort bättre sätt speglar verkligheten än om de flesta underkänts enligt tidigare krav på noggrannhet. Stäpphök har ökat närmast exponentiellt i Sverige de senaste 20 åren. Många svaga rapporter har kunnat kompletteras med en bild av den aktuella fågeln som

visat sig stämma. Tyvärr stämmer givetvis inte alla, oaktat den skrivna rapportens kvalitet har det visat sig. T.ex. stäpphöksbestämning är och förblir ett mycket svårt kapitel oavsett hur många individer som når landet. Ett aktuellt exempel är den välbetittade fågel som höll till främst norr om Sebybadet på Öland i våras. Ad. hona stäpphök var det sagt och så såg det mycket riktigt ut på det avstånd som erbjöds de flesta av de många tillresta. Vid närmare och långvarigt studium visade det sig istället vara en 2K hona ängshök. Oruggade mörka, juvenila armpennor som gav en bredare arm än hos äldre ängshök och ett streckat bröst bidrog till missförståndet. Bl.a. en inruggad, bredrandig ängshöksaxillar kunde dock till sist spika bestämningen. Detta är bara ett exempel av många gällande samma fallgrop som Rk har tampats med under åren. Vi vill därför mana till fortsatt försiktighet och noggrannhet med "stängshökar" i fält! En illustrerad artikel i ämnet kommer att publiceras så småningom.

Sibiriska gransångare

Med anledning av den nyligen publicerade uppsatsen i British Birds av Dean & Svensson (2005) diskuterade Rk den framtida granskningen av gransångarformen *tristis*. Nämda artikel redogör bl.a. för diskrepansen mellan bilden man får av många fältbeskrivningar av *tristis* och den som erbjuds av musei- och litteraturstudier. Dessutom behandlas de nordliga gransångarna i stort, dvs. *abietinus*/"*fulvescens*"/*tristis*. Resultaten pekar på en del etablerade missuppfattningar i ämnet. Formen *tristis* är generellt övervägande brun-gråbrun med varmare (brun eller beige, "buff") anstrykning över ögonbrynsstreck, örontäckare och bröstsidor, och bör hos typiska individer sakna alla inslag av gult (undervingen undantaget). Det finns i museisamlingarna inga belägg för att *tristis* någonstans inom sitt utbredningsområde skall vara en påtagligt ljus och dominerande gråvit fågel, som ofta beskrivs från västeuropeiska höstfåglar. Varianten '*fulvescens*' uppges i studien vara identisk med *tristis* med avseende på grundfärg, men med gula fjädrar i t.ex. ögonbrynsstreck, bröst o.s.v. och kan i dagsläget inte heller användas som förklaringsmodell för de gråvita individerna.

Det bör noteras att genuina *tristis* visserligen har grönkantade ving- och stjärt pennor (utom i mycket hårt sliten sommardräkt), men aldrig så friskt och bjärt grönkantade som hos de flesta bleka *abietinus* (vilka därigenom t.o.m. kan föra tanken till bergsångare).

Locklätena berörs bara kortfattat i denna undersökning, men Rk har fått ett intryck av att många av de gråvita fåglarna som ses i Sverige lockar rakt, d.v.s. utan uppåtkrökning. Frågan blir då i vilken utsträckning det faktiskt har gått att avgöra om låtet härrört från en rak (utslätad) *abietinus* eller från en genuint östlig *tristis*. Med anledning av detta är Rk mycket angelägen om att gråvita fåglar dokumenteras noggrant, och detta gäller inte minst locklåtet. Vi tar mycket tacksamt emot all sådan dokumentation även om det inte leder till publicering i Rk-rapporten.

Mycket finns kvar att utreda i denna fråga, men det verkar stå klart att felflyttande *tristis* i Europa inte bör accepteras endast grundat på att fågeln saknar inslag av gula fjädrar. Tvärtom skulle Rk framöver möjligen överväga att publicera en fågel med ett visst gult inslag under premisen att dräkten i övrigt uppvisar en typisk färgsättning, och kanske f.f.a. om dräktbeskrivningen stöds av ett väldokumenterat lockläte. Med ledning av detta resonemang är det svårt att i dagsläget motivera att det nuvarande kravet på fångst skall bibehållas, och samtidigt ökar behovet av fotografisk och akustisk dokumentation. Mötet beslöt därför att framgent även beakta fältobservationer av *tristis* förutsatt att kvalitativa fotografier bifogas.

Silltrutar

Sverige befinner sig i ett intressant läge mellan de kända utbredningsområdena för silltrutsformerna *graellsii/intermedius* i väster och *heuglini* i öster. Rk är i dag av uppfattningen att *graellsii* med regelbundenhet uppträder i landet och granskar ej heller fynd av formen. Vad gäller *heuglini* tyder mycket på att situationen är densamma och att ett tämligen regelbundet uppträdande hos oss skulle kunna fastslås framöver. Med dagens kunskap anser vi oss i en del fall kunna skilja enstaka fåglar av formerna åt med ganska god säkerhet, men dock inte till hundra procent! Därmed kan man diskutera var man lämpligast lägger ribban för ett godkännande, men Rk anser att de –försvinnande få– individer som skulle kunna kvalificera för publicering samtidigt skulle skapa en felaktig bild av formens uppträdande i landet. Ovan nämnda faktorer gör att Rk väljer att för ytterligare en tid avhålla sig från att publicera fynd av formen. Bilder på och beskrivningar av **ytterst väldokumenterade** individer mottages för referens, medan mindre välbeskrivna individer inte beaktas.

Handbilder och belysning

Rk uppskattar i hög grad fotografisk dokumentation av alla former. För er som dokumenterar infångade fåglar i handen kan det vara på sin plats med en liten uppmaning: Starkt solljus och kraftig skugga går hand i hand och försvårar bedömningen av många fotografier. Ta för vana att alltid söka neutralt och jämnt ljus (samt bakgrund!), inte minst när det handlar om sångare. Många gånger blir resultatet bättre i skugga.

Den svenska Rk-rapporten

“Sällsynta fåglar i Sverige xxxx –rapport från SOF:s raritetskommitté” publiceras som bekant i “Fågelåret”. Undertecknad har ensam skött hela rapportskrivandet tolv år i rad, men för 2004 har datasammanställningen skötts av Anders Blomdahl och författandet av Magnus Hellström. 2005 års rapport kommer rådatamässigt att sammanställas av A.B., medan författandet för första gången i kommitténs historia kommer att skrivas av övriga fem ledamöter tillsammans, med M.H. som koordinator. Fördelningen kommer preliminärt att bli som följer:

Uno Unger: svanar–skarvar.

Nils Kjellén: rördrommar–trappar.

Jonas Bonnedahl: vadare–hackspettar.

Magnus Hellström: lärkor–sångare.

Christian Cederroth: flugsnappare–kardinaler.

Rapportera dina observationer redan nu!

För rrk gäller stoppdatum för inmatande av rapporter i Svalan 1.3 2006 om de skall kunna behandlas på Rk:s vårmöte. www.artportalen.se/birds var det. Välkommen in!

Referenser

Bensch, S.; Helbig, A. J.; Salomon, M. & Seibold, I. 2002. *Amplified fragment length polymorphism analysis identifies hybrids between two subspecies of warblers*. *Molecular Ecology* (2002) 11, 473–481.

Dean A.R. & Svensson L. 2005. *'Siberian Chiffchaff' revisited*. *British Birds* vol. 98, 8/2005.